

Úvod do surdopedie

Obor surdopedie:

- výchova a vzdělávání SP
- tvorba a rozvoj komunikace SP
- příprava na povolání

Cíl surdopedie:

- komplexní a raná péče o SP
- zdravotnická, speciálně pedagogická, sociálně právní a rodinná péče
- sociální a pracovní zapojení

Komplexní péče o sluchově postižené: zdravotnická péče

- depistáž
- diagnostika

speciálně pedagogická péče

- SPC
- SRP

sociálně právní péče

- sociální dávky a příspěvky

rodinná péče

- úzká spolupráce s odborníky

Speciálně pedagogické terapeutické metody v surdopedii:

redukace („zaměření na postiženou funkci a zlepšování její činnosti, aktivování“)

- tzv. sluchová výchova

kompence („nahrazení postižené funkce jinou, vyrovnání“)

- zrak (např. odezírání)
- hmat

rehabilitace - navrácení do společnosti

Mezioborové vztahy:

- ostatní obory speciální pedagogiky (logopedie, oftalmopedie,...)
- psychologie a pedagogika
- sociologie a sociolingvistika
- lingvistika
- medicínské obory (ORL, foniatrie atd.)
- audiologie a audiometrie
- technické obory (protetika - sluchadla)

Vymezení základních pojmů:

- prelingválně sluchově postižený: ztráta sluchu před vývojem řeči (do 6 let)
- postlingválně sluchově postižený: ztráta sluchu po ukončení vývoje řeči

- nedoslýchavost - lehká (ztráta 20-40 dB), střední (40-70 dB), těžká (70-90 dB)
- hluchota - úplná (totální), praktická (zbytky sluchu)
- ohluchlost
- ušní šelest (tinnitus) -SP slyší nepříjemné pískání, hučení a šumění

- Neslyšící s velkým N - cítí se být příslušníky jazykové a kulturní menšiny, která užívá svůj vlastní jazyk (znakový jazyk) – kulturní definice hluchoty
- neslyšící – audiologická definice hluchoty, osoby s praktickou nebo úplnou hluchotou

Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, ve znění zákona č. 384/2008 Sb., (v úplném znění vyhlášen pod č. 423/2008 Sb.)

- znakový jazyk - není odvozen od mluveného jazyka, je to komunikační systém s vlastním lexikonem a gramatikou, „...přirozený jazyk a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní částí trupu.“
- znakovaná čeština - je odvozena od mluveného jazyka, je to vizuálně motorická forma dorozumívání, která je závislá na mluveném jazyce, „...uměle vytvořený jazykový systém využívající gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány odpovídající znaky českého znakového jazyka.“

Fyziologie slyšení a klasifikace sluchových vad

Význam sluchu:

- základ pro komunikaci (sociální vztahy)
- pramen informací o věcech a dějích v okolí
- základ pro vytvoření vnitřní řeči (rozvoj abstraktního myšlení)
- citová vazba na okolí svět - duševní zdraví
- pomoc při orientaci v prostoru
- plastičnost vnímání (povrch, hloubka)
- jistota v pohybu (nositel varovných signálů)

Anatomická stavba sluchového analyzátoru:

•zevní ucho

boltec a zevní zvukovod

*atrémie – zúžení zvukovodu, vrozená vada

•střední ucho

bubínek, sluchové kůstky (kladívko, kovádlínka, třmínek) Eustachova trubice - zajišťuje propojení středního ucha a nosohltanu, které slouží k vyrovnání tlaku mezi dutinou bubínku a zevním

•vnitřní ucho

hlemýžď, vestibulum a polokruhovitě kanálky

•nervové dráhy (VII. a VIII. hlavový nerv)

Etiologie sluchového postižení:

• **vnitřní příčiny (endogenní)** - dědičnost (hluchota)-

• **vnější příčiny (exogenní)**

prenatální faktory

perinatální faktory

postnatální (environmentální, získané) faktory

Typy sluchových vad:

Periferní nedoslýchavost či hluchota

■ **převodní**

■ **percepční**

■ **smíšená**

Centrální nedoslýchavost či hluchota - postižen korový a podkorový systém sluchových drah

Stupně sluchových vad:

nedoslýchavost

lehká

střední

těžká

hluchota

praktická (zbytky sluchu)

úplná (totální)

ohluchlost

Důsledky sluchových vad:

oblast poznávání

oblast vztahu k okolí

oblast osobnosti

Psychologické zvláštnosti SP:

• **řeč**

• **myšlení**

• **pojetí sebe sama**

• **výkonnost)**

• **vůle**

• **nesamostatnost**

Odborná diagnostická vyšetření:

– *metody subjektivní*

- **Slovní audiometrie**
- **Tónová audiometrie**

– *metody objektivní*

- **Tympanometrie**
- **OAE**
- **BERA, CERA, SSEP.**

Rozvoj řeči u sluchově postižených, komunikační formy u SP

Charakter vývoje řeči u SP se odvíjí:

- stupně a typu sluchového postižení
- přítomnosti dalšího postižení (kombinované vady)
- věku a dosaženého stádia řeči, kdy SP vzniklo
- exogenních sociálních faktorů (rodina, škola)
- včasné diagnostiky, včasné intervence, rané péče, rehabilitační péče

Poruchy řeči

- audiogenní dyslalie (při ztrátě 60-70 dB)
- kopholalie (po ukončení vývoje řeči)
- dysprozodie - zvuková stránka řeči, kolísání melodie, narušena dynamika a tempo řeči (některé hlásky zkrácené, jiné prodloužené)
- audiogenní dysfonie (při ztrátě 60-70 dB)

Prevence hlasových poruch

- hygiena hlasu
- nácvik správné hlasové techniky - měkký hlasový začátek, přiměřená hlasová výška a síla
- hygiena prostředí - čistota vzduchu, vlhkost

Hlas sluchově postižených

- vyvození hlasu
- samovolné vydávání hlasu – odměna
- motivace k užívání hlasu
- chování dítěte v náruči
- různé pomůcky
- mluvení do ucha nebo do dlaně
- PC programy
- fonátor

Logopedická péče u SP

- *individuální logopedická péče*
- *český jazyk*

Komunikace

Verbální komunikace

- uskutečňuje se prostřednictvím soustavy dohodnutých symbolů.

Nonverbální komunikace

nonverbální a verbální složka se uplatňuje během řeči, a spolu tvoří **nedílný celek mluvené řeči**.

Metody v surdopedii:

audio-orální metoda

- (řeč+odezírání)

vizuálně motorické (znakové) metody

- vlastní znakový jazyk neslyšících (vlastní struktura a syntax)
- manuálně kódovaný systém (např. znakový český jazyk, daktylotika, pomocné artikulační znaky apod.)

Dělení komunikačních forem u SP

- znakový jazyk
- znakový jazyk
- Gestuno
- mimika
- gestikulace
- dramatizace
- pantomima
- daktylotika (prstová abeceda)
- daktylografie
- pomocné artikulační znaky
- psaná podoba mluveného jazyka
- mluvená hlásková řeč

Znakový jazyk

- vlastní znakový jazyk neslyšících
- vlastní gramatika, více mezinárodní, vznik cestou „zdola“, žádné záznamy
- ne u všech SP „mateřský“ (většina SP má slyšící rodiče), ale „přirozený“

Znakovaný jazyk

- bohatší, složitější, vznik cestou „shora“

Gestuno

- nadnárodní znakový systém

Mimika - emoce, dítě (obličej matky, „obrazy obličejů“)

Gestikulace

- porozumění gestům (symbolům) > porozumění řeči
- gesto umožňuje první porozumění řeči
- gesto podporuje všeobecnou schopnost nápodoby
- gesto připravuje půdu pro používání slov

Daktylotika (prstová abeceda)

- druhy - jednoruční, dvouruční, smíšené
- výhody
- přesná analýza a syntéza slova

Daktylografie je vpisování velkých písmen do dlaně, užívá se u jedinců s hluchoslepotou

Pomocné artikulační znaky

- použití při tvoření a rozvíjení řeči u SP
- upozorňují na: správnou polohu mluvidel (l,u), na rezonanci mluvidel (m), charakter výdechového proudu (p, b, t)

Mluvená hlásková řeč

- Morfologicko – syntaktická (gramatická) jazyk. rovina: koncovky...
- Foneticko – fonologická (významová) jazyk. rovina: stavba věty,špatný slovosled..
- Lexikálně sémantická (zvuková) jazyk. rovina: slovní zásoba
- Pragmatická (sociální) jazyk. rovina: praktické využití komunikace...

- nutný nácvik **odezírání**

Odezírání

- vnímání mluvy zrakově a její chápání podle pohybů úst, mimiky, výrazu očí, gestikulace
- **odezírání nemůže však nikdy zcela nahradit sluch** a je vnímáno jako jeho **nedokonalá náhrada**
- jeho kvalita je přímo závislá na *kombinaci vloh a na vrozených předpokladech* pro jejich rozvoj
- SP vnímá při odezírání *kinémy*, tzn. mluvně pohybové útvary, odlišitelné od jiných

Psaná forma řeči

- cílem rozumět psanému textu, vyjadřovat myšlenky písemnou formou
- stupně výuky psané formy řeči - globální čtení, analyticko-syntetické čtení, čtení z hlediska celoživotního vzdělávání

Sluchová protetika

Sluchadlo

- nejdůležitější pomůcka pro všechny nedoslýchavé, kteří mají zachovány alespoň zbytky sluchu
- musí být dokonale přizpůsobeno vadě sluchu
- typ a nastavení sluchadla doporučuje foniatr nebo odborný lékař – ušní oddělení (ORL)
- na zakoupení sluchadla částečně přispívá pojišťovna

Složení sluchadla

- mikrofon a zesilovač
- reproduktor
- baterie

Dělení sluchadel

- podle tvaru (konstrukčního provedení)

- **krabičkové** – kapesní
- **brýlové** - sluchadlo je uloženo ve stráničce od brýlí
- **závěsné** - nedochází k rušivým zvukům, zajišťují stereofonní slyšení, umožňují přibližně určit směr, ze kterého zvuk přichází
- **do zvukovodu** - jsou vyráběna podle odlitku zvukovodu sluchově postiženého
- **do boltce**

- podle způsobu zpracování signálu

- **analogová**
- **digitální**

Kochleární implantát

- elektronické zařízení, které dráždí elektrickým proudem nervová zakončení sluchového nervu v hlemýždi
- neuroprotéza umožní do určité míry obejít nefunkční vnitřní ucho – kochleu. V hlemýždi se zvukové vibrace mění na elektrochemické akční potenciály, ty postupují sluchovým nervem do mozku

Skládá se ze 2 částí:

a) vnější část – mikrofon umístěný za uchem zachycuje zvuky, ty vedou do řečového procesoru, zde se zachycené zvuky kódují a zpracovávají, ty pak odchází do vysílače (upevněn na hlavě za uchem)

b) implantabilní část (vnitřní) - přijímač se voperovává pod kůži do kosti skalní za uchem, do hlemýžďe se zasunou mikroelektrody (22)

Další kompenzační pomůcky

- osobní zesilovače
- FM pojítka s infračerveným přenosem
- vibrotaktilní pomůcky
- signalizace pro neslyšící a nedoslýchavé - budíky, dveřní zvonky, signalizace zvonění telefonu
- televize
- indukční smyčka (věrnější zvuk než u FM pojítka, užití divadla, kina, domácí poslech televize)
- zesílený telefon, psací telefony, faxy, mobilní telefon
- počítač jako univerzální kompenzační pomůcka, internet

Možnosti výchovně vzdělávací péče o sluchově postižené v ČR

Možnosti včasné intervence

- **speciálně pedagogická péče** – SRP, SPC
- **sociálně právní péče** - sociální dávky a příspěvky
- **rodinná péče** - úzká spolupráce s odborníky
- **organizace SP** - (FRPSP, ČUN a další)
- **zdravotnická péče - depistáž** – vyhledávání SP dětí (pediatr, ORL, foniater)

Služby rané péče (zajišťovány v rámci služeb sociální prevence – zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.)

- sociální služba zaměřená na pomoc a podporu rodiny dítěte s postižením

v ČR zajišťována v rámci **SRP Tamtam**

- v Praze a Olomouci
- podpora rodin malých dětí se sluchovým postižením do 4 let, resp. do 7 let při kombinovaném postižení

Speciálně pedagogická centra (SPC) – vyhláška č. 72/2005

- cílem je poskytnutí komplexní péče SP dětem a mládeži od raného dětství až do ukončení přípravy na povolání
- péče a pomoc SP dětem integrovaným v běžných zařízeních
- rozvoj sluchu = sluchové cvičení

Komunikační přístupy ve školách pro sluchově postižené

Orální metoda

Totální komunikace

Bilingvální výchova

Literatura:

HORÁKOVÁ, R. Úvod do surdopedie. In Pipeková, J. (ed.) *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: MU, 2006, s. 127-143.

KRAHULCOVÁ, B. Komunikace sluchově postižených. Praha: Karolinum, 2002

LEJSKA, M. Poruchy verbální komunikace a foniatrie. Brno: Paido, 2003.

SOBOTKOVÁ, A. Včasná diagnostika a pedagogická intervence u dětí se sluchovým postižením jako úkol SPC, In VÍTKOVÁ, M.: *Otázky speciálně pedagogického poradenství*, Brno, MSD, 2003.

ŠLAPÁK, I., FLORIÁNOVÁ, P. Kapitoly z otorhinolaryngologie a foniatrie. Brno: Paido, 1999.